

Сунегін С. О. Функції сучасної держави: питання аксіологічного осмислення

Стаття порушує питання необхідності переосмислення сучасної парадигми дослідження аксіологічного виміру функцій держави. Зазначається, що аксіологічне осмислення функцій держави повинно починатися не так з дослідження тих соціальних цінностей, які формально визначають пріоритетні засади та напрями функціонування і розвитку відповідної сфери та галузі суспільного життя (наприклад, цінність економіки, політики, релігії тощо як предметного поля соціальної взаємодії), як із реально існуючої ціннісно-сислової системи координат, фактично пануючої або домінуючої у суспільстві, правильне визначення якої пов'язане з комплексом відповідних соціокультурних чинників, які панують у соціумі (наприклад, ідеологічних, економічних, політичних, моральних, релігійних тощо). Робиться висновок, що цінність будь-якої предметної діяльності, зокрема функцій держави, повинна осмислюватися або досліджуватися через аналіз тих суб'єктивних ціннісних пріоритетів, які спрямовують і визначають людські дії, вчинки, поведінку загалом. Навіть якщо держава формально проголошує та нормативно (юридично) закріплює ціннісний або ідеологічний плюралізм, її діяльність, виражена або об'єктивована у повноваженнях органів державної влади та їх посадових осіб, завжди зорієнтована на конкретно-визначену систему цінностей, які мають нерозривний об'єктивно-суб'єктивний вимір.

Ключові слова: держава, функції держави, право, свобода, інтереси, цінності, мораль, лібералізм.

Сунегин С. А. Функции современного государства: вопросы аксиологического осмысления

Статья поднимает вопрос необходимости переосмысления современной парадигмы исследования аксиологического измерения функций государства. Указывается, что аксиологическое осмысление функций государства не должно ограничиваться исследованием только тех социальных ценностей, которые формально определяют приоритеты и направления функционирования и развития соответствующей сферы общественной жизни (например, ценность экономики, политики, религии и так далее, как предметного поля социального взаимодействия). Функции государства необходимо исследовать в первую очередь в контексте ценностно-смысловой системы координат, фактически господствующей или доминирующей в обществе, правильное понимание которой связано с комплексом соответствующих социокультурных факторов, функционирующих в обществе (например, идеологических, экономических, политических, нравственных, религиозных и так далее). В результате исследования автор резюмирует, что ценность любой предметной деятельности, в том числе функций государства, необходимо осмысливать или изучать посредством анализа тех субъективных ценностных приоритетов, которые направляют и определяют человеческие действия, поступки, поведение в целом. Даже если государство формально провозглашает и нормативно (юридически) закрепляет ценностный или идеологический плюрализм, его деятельность, выраженная или объективированная в полномочиях органов государственной власти и их должностных лиц, всегда ориентирована на конкретно-определенную систему ценностей, имеющих неразрывное объективно-субъективное измерение.

Ключевые слова: государство, функции государства, право, свобода, интересы, ценности, мораль, либерализм.

Sunegin S. The functions of the modern state: questions of axiological reflection

The article raises the question of the need to rethink the modern paradigm of investigating the axiological measurement of state functions. It is pointed out that the axiological interpretation of the functions of the state should not be limited to the study of only those social values that formally determine the priorities and directions of the functioning and development of the relevant sphere of social life (for example, the value of the economy, politics, religion, etc., as the subject field of social interaction). The functions of the state must be investigated first of all in the context of the value-semantic coordinate system, that actually rules or dominates among people, the correct understanding of which is connected with a complex of relevant socio-cultural factors, that operate in society (for example, ideological, economic, political, moral, religious and so on). As a result of the research, the author concludes that the value of any object-related activity, including the functions of the state, must be comprehended or studied through the analysis of those subjective value priorities, which direct and determine human actions, deals, behavior in general. Even if the state formally proclaims and normatively (legally) establishes value or ideological pluralism, its activity, expressed or objectified in the powers of state authorities and their officials, is always oriented towards a specific definite system of values that have an indissoluble objective-subjective dimension.

Key words: state, functions of the state, law, liberty, interests, values, moral, liberalism.

УДК 378.340.1

*Ольга Олексіївна Старицька,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕЇ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ У СФЕРІ ЮВЕНАЛЬНОГО ПРАВА

Історичні процеси розвитку держави та права завжди тісно перепліталися із проблемою взаємовідносин із людиною, оскільки остання безпосередньо впливає на формування, функціонування та розвиток перших. При цьому на ранніх етапах розвитку правової думки домінуючим вектором була ідея державоцентристського спрямування. Відтак саме держава встановлювала, санкціонувала та втілювала у життя норми людської поведінки, переважно використовуючи засоби примусового характеру. Водночас право розглядалося лише як зовнішній регулятор суспільних відносин, а сама людина була щодо нього спостерігачем (позбавленим можливості творити та впливати на нього) й виконавцем.

Варто також наголосити на тому, що класичні течії природного права розмежовували особистість та право, стверджуючи, що останнє є явищем природнім, яке передує існуванню людини та не є залежним від неї. І лише згодом ідея комунікації між людиною та правом знайшла своє відображення у

посткласичних течіях доктрини природного права. Саме ці течії можна назвати першоджерелом зародження такого правового феномена, як людиноцентризм, який останнім часом привертає все більше уваги науковців до процесу пізнання сутності права. При цьому попри наявні, хоча й не великі, але все ж таки, наукові доробки, питання дитини як специфічного та головного суб'єкта ювенального права, з погляду людиноцентристських підходів досліджено не було, що, на наше переконання, є одним із актуальних напрямів дослідження сучасної юриспруденції [1, с. 46–48].

Привертаючи увагу до наукових звершень щодо окреслених проблем, варто зазначити, що питання людиноцентризму в світлі правового пізнання неодноразово ставало предметом пошуків таких зарубіжних і вітчизняних учених, як: С. Алексєєв, В. Бігун, В. Дудченко, М. Козюбра, В. Шафіров, А. Кауфман, І. Кант, Б. Мелкевік, С. Алаіс, Д. Манько, О. Гладка та ін.

Над окремими аспектами ювенального права працювали відомі у цій галузі фахівці – Н. Крестовська, Н. Оніщенко, Ю. Буров, Л. Волинець, В. Ксіротіріс, О. Курявцева, І. Волошина й ін.

Метою статті є дослідження особливостей ідеї людиноцентризму у сфері ювенального права. Для досягнення заявленої мети необхідним є вирішення низки завдань, до яких можна віднести: аналіз сутності та структури права крізь призму людиноцентристського підходу, дослідження особливостей ідеї людиноцентризму у сфері ювенального права. Основними методами проведеного дослідження стали метод герменевтики, що дав змогу опрацювати основоположні джерела з проблем ювенального права, а також метод абстрагування, завдяки застосуванню якого виявилось можливим висвітлити ідею людиноцентризму в ідеологічному, нормативному та прикладному аспектах.

Звертаючи свою увагу на дослідження права з урахуванням людиноцентристського підходу, варто наголосити на тому, що право є невід'ємним від людини, оскільки тільки остання може його розуміти, осягнути та формально викласти. Право, як і людина, є явищем соціальним, оскільки існує та створюється саме для суспільства. Як влучно зауважує В. Нерсесянц, історія показує, що право є результатом реалізації творчості людини, гарантією свободи та справедливості [3, с. 5]. Також варто погодитися із твердженням Д. Манько, який наголошує, що право є природним і притаманним лише *homo sapiens*, оскільки вона (людина-розумна) створює його для себе, використовує, підкоряється йому задля досягнення суспільних благ [4, с. 16]. Адже право своїм джерелом має людську особистість. У самій людині народжується відчуття права, його мети і цінностей. Із першоджерела права, яким є людина, виводиться ідея права. Саме вона є метафізичною сутністю права [2, с. 17].

Не менш важливим при такому дослідженні є питання архітекτονіки права, оскільки, з огляду на зміну пріоритетів існує потреба і в інтерпретації внутрішніх його складових. Як зазначає В. Шафіров, спираючись на системоутворюючий критерій – людський вимір, автор пропонує як перший елемент вважати права та свободи. Для особистості безперечно цінність мають не самі собою норми, а їх зміст, внутрішнє наповнення, ті цінності, які за допомогою норм закріплюються і реалізуються. Тому, як передбачає автор, і з думкою якого неможливо сперечатися, усвідомлення, закріплення та гарантування прав і свобод є головною місією та призначенням права в суспільстві та державі [8, с. 101–102]. У розвиток зазначеного, можемо звернутися до наукової позиції Л. Петрової, яка вказує на те, що тільки свобода як субстанція особистості людини забезпечує її автономію, незалежність, можливість бути володарем свого життя. Навіть за несприятливих соціально-політичних умов у людини залишається певна перспектива автономії [6, с. 35–36].

Сутність права обумовлена природою людини, її потребою у свободі. Розуміння такої сутності надає індивіду можливість відчутти себе повноцінною істотою, осягнувши при цьому межі цієї свободи. Саме за допомогою усвідомлення окреслених меж свободи встановлюються певні правила поведінки у соціумі. При цьому слід звернути увагу на те, що межі такої поведінки мають бути настільки чітко окресленими, щоб не заважати й не посягати на свободу іншого індивіда (так звані негативні права) [4, с. 17]. Таким чином, свобода має бути взаємопов'язаною зі справедливістю, яка певним чином і робить обмеження відповідної поведінки. Водночас у західних наукових колах існують погляди, які передбачають, що справедливість як правове явище конкретизується у наявності соціальних прав, проте їхній зміст є дещо різним у своєму внутрішньому наповненні. Відтак одні автори (наприклад, С. Окін, М. Нуссбаум) вважають, що соціальні права виступають як захист основних потреб людини, до яких можна віднести мінімальний, хоча й достатній життєвий стандарт; другі (Дж. Ролз, Б. Аккерман) розглядають їх як рівні права на соціально справедливий та егалітарний розподіл благ, але в межах однієї держави, оскільки у міжнародному масштабі такі права будуть зберігати мінімальні принципи справедливості [7, с. 22].

Актуальним також є питання фактичного вираження справедливості, яка має свій прояв у двох умовах: 1) рівність, тобто наявність однакової правосуб'єктності, збалансованості між правами та обов'язками, використання однакових обмежень тощо; 2) нерівність – наявність переваг, що виражається у наявності певних вигод у певної частини соціуму.

Таким чином, можемо підсумувати, що ідея людиноцентризму хоча і передбачає переорієнтацію правосвідомості у бік гуманізації, більш чіткого закріплення свобод людини, проте її реалізація не може відбутися без чіткого врегулювання та обмеження цих свобод задля збалансованого функціонування соціуму.

Водночас іншим, не менш вагомим за своєю суттю та науковим інтересом є питання ювенального права, дитиноцентризму або дитиноорієнтованої ідеології, відповідно до якої держава має відстоювати інтереси дітей, діяти на їхнє благо, забезпечувати пріоритети їх прав, свобод та інтересів у всіх сферах людського буття.

Як влучно зазначають Н. Оніщенко, О. Львова та С. Сунегін, специфічність будь-якого вираження цієї проблеми полягає у тому, що діти є такою категорією людей, які здатні дорослішати та рости [5, с. 13], тобто змінюватись як зовнішньо, так і внутрішньо. Можемо з упевненістю констатувати, що в процесі розвитку дитини відбувається її видозмінення, психологічне формування та правоусвідомлення. Як показує компаративний аналіз будь-якої держави світу, як із суто морального, так і правового погляду, дитина визнається найвищим та найціннішим скарбом людства, а тому потребує особливого правового забезпечення.

Використовуючи людиноцентристський підхід до аналізу дитини як особливого суб'єкта, варто наголосити, що права і свободи останнього дещо відмінні від прав та свобод людини.

Зокрема, розглядаючи права дитини у різних правових системах країн світу, привертає увагу те, що правові взаємовідносини між державою, дитиною та батьками (опікунами, усиновлювачами) дещо різняться. Однією із головних причин такої відмінності можна назвати розходження у понятійному апараті, оскільки змістовне наповнення поняття дитини може включати в себе як вже народжену людину, так і її перебування в ембріональному стані. При цьому не менш суттєвими є питання правосуб'єктності дитини (вікова точка відліку), а отже, і її відповідні права, наприклад, визнання прав дитини при сурогатному материнстві (наприклад, у Франції сурогатне материнство заборонене, навіть, якщо дитина була народжена у такий спосіб за кордоном). Водночас кожний «маленький» суб'єкт має право на належний розвиток у соціальних, духовних, економічних умовах, що відповідають його потребам.

Що ж до питання свободи як структурного елемента права, то як зазначають вказані вище автори – це «законодавчо закріплена та гарантована можливість дитини реалізовувати особисті потреби та інтереси, зумовлені її віковими особливостями фізичного, інтелектуального, культурного розвитку» [5, с. 15]. Таким чином, дитина може самостійно, на свій власний розсуд реалізовувати надане їй право, незалежно від зовнішніх чинників і можна припустити, що свобода людини і свобода дитини збігаються у реалізаційній площині.

Для отримання більш системного уявлення про стан правового регулювання ювенальної сфери, втілення та реалізацію у її межах гуманістичних засад, зазначені питання доцільно розглядати у трьох аспектах: ідеологічному, нормативному та практично-прикладному.

Так, вдаючись до аналізу ідеологічної сфери життєдіяльності суспільства, спостерігається спільне і відмінне у змісті основоположних постулатів, що стосуються функціонування сфери дитинства, а відповідно, й материнства. Безперечним є те, що всі суспільства у своїй офіційній ідеології намагаються представити дитину як особливу та незаперечну цінність, яка потребує додаткової опіки та всебічного сприяння свого розвитку. Проте поряд із загальною гуманізацією ювенальної ідеології мають місце певні відмінності, обумовлені особливостями менталітету нації, культурно-історичними факторами розвитку країни, що знаходить свій вираз у формах та способах державної допомоги дитинству, нормативному закріпленню міри свободи та гарантій її реалізації неповнолітніми суб'єктами правових відносин тощо. Неоднозначним є й ставлення представників сучасних релігійних громад щодо ювенальної юстиції, яка завдяки державницькому характеру діяльності органів юстиції (зокрема органам опіки та піклування) і нормативним обмеженням потенційного негативного впливу на виховання дітей сприймається як фактор загрози та несправедливого втручання у справи сім'ї. Основними формами виразу суспільної ідеології щодо функціонування ювенальної сфери є державні програми та плани розвитку дитинства, материнства, батьківства, а також програми і плани недержавницького походження, запропоновані представниками громадянського суспільства та їх об'єднаннями, які, по суті, і є носіями зазначеної ідеології.

Іншим, і не менш важливим аспектом розуміння ювенального права є його нормативна основа, завдяки якій домінуючі ідеї, принципи, суспільні наміри набувають офіційного характеру, легітимізуються, поширюються у суспільній свідомості, а згодом перетворюються на фактичну поведінку. Серед прикладів нормативного закріплення людиноцентристської ідеології слід назвати, перш за все, Женевську декларацію прав дитини 1924 р. Серед інших джерел – Загальна декларація прав людини 1948 р., Декларація прав дитини 1959 р. та Конвенція про права дитини 1989 р., якими визначається правове положення дитини у сучасному суспільстві. Окрім міжнародних документів існують законодавчі акти національного рівня, якими також конкретизуються права та свободи дитини, механізми їх захисту.

Зокрема, до таких нормативно-правових актів слід віднести: Конституцію, кодекси (наприклад, цивільний, сімейний, кримінальний), законодавчі акти спеціального призначення (наприклад, про охорону дитинства), а також регулятивні акти органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Наступним аспектом прояву ідеї людиноцентризму у сфері ювенального права є практично-прикладний, суть якого полягає у забезпеченні фактичної реалізації нормативно визначених стандартів правового статусу та життєдіяльності дитини. При цьому окрім наявних законодавчо закріплених гарантій реалізації прав та свобод дитини не менш важливим є питання суб'єктного складу реалізації таких вимог унаслідок того, що неповнолітня особа не має у повному обсязі юридичного права втілювати їх у життя. Саме тому такими особами можуть бути батьки, представники влади в особі вихователів, викладачів, членів опікунської ради, батьківського комітету, опікуни та піклувальники, усиновлювачі, представники організацій та інші соціальні групи із якими контактує дитина. Не менш важливими у контексті реалізації прав дитини є ювенальні суди, прокурори, омбудсмени у справах дитини, спеціальні служби у справах неповнолітніх, які разом утворюють цілісний механізм забезпечення захисту та охорони прав дитини.

Підбиваючи підсумок, можна зазначити, що вивчення права як результату діяльності людини, яке спрямоване на нормальні умови життєдіяльності, є одним із основних завдань сучасної теорії права. Людиноцентристська спрямованість пізнання та розвитку права передбачає ширші можливості для його втілення у юридичній діяльності. Пріоритетним напрямом такого розвитку є гармонійне розширення прав і свобод людини при відповідному балансі обмежень та заборон.

Іншим, актуальним напрямом розвитку людиноцентристської ідеології є ювенальна сфера, що має низку особливостей, які можна дослідити у трьох аспектах: ідеологічному (формування у суспільній свідомості культурних, моральних та духовних якостей ювенального змісту), нормативному (юридичне закріплення прав, свобод та ідеї захисту дитини) та практично-прикладному (втілення нормативно визначених цінностей у практичну поведінку суб'єктів).

Використані джерела

1. *Загальна теорія права* : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. – Київ : Ваіте, 2015. – 392 с.
2. *Креативність загальнотеоретичної юриспруденції* : монографія / Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко [та ін.] ; за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2015. – 488 с.
3. *Нерсесянц В. С.* Цінність права як триединства свободи, равенства и справедливости / В. С. Нерсесянц // Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление. – М. : Институт государства и права РАН, 1996. – С. 4–11.
4. *Манько Д. Г.* Природа людиноцентристського розуміння права / Д. Г. Манько // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – № 17. – Т. 1. – С. 15–17. – (Серія: Юриспруденція).
5. *Оніщенко Н. Н.* Права і свободи дитини: вступ до проблеми / Н. Н. Оніщенко, О. Л. Львова, С. О. Сунегін // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 13–17.
6. *Петрова Л. В.* Духовна природа права: філософсько-антропологічний підхід / Л. В. Петрова, В. А. Трофименко // Проблеми законності: респ. міжвід. наук. зб. – Харків, 1999. – С. 35–36.
7. *Філософія прав людини* / за ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна ; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічеваої. – Київ : Ніка-Центр, 2016. – 320 с. – (Серія «Зміна парадигми»; Вип. 13).
8. *Шафиров В.* Человекоцентристский подход к пониманию права / В. Шафиров // Право Украины. – 2011. – № 1. – С. 101–102.

Старицька О. О. Особливості ідеї людиноцентризму у сфері ювенального права

У статті зроблено аналіз сутності та структури права крізь призму людиноцентристського підходу. Зокрема, доведено можливість зміни структури права, замінивши норму правами та свободами людини. Окремо наголошено, що право нерозривно пов'язано із таким правовим феноменом, як справедливість, які мають функціонувати збалансовано задля нормального існування суспільства. Також дослідженні особливості ідеї людиноцентризму у сфері ювенального права, які варто розглядати у трьох аспектах: ідеологічному, нормативному та практично-прикладному.

Ключові слова: людиноцентризм, права, свободи, дитина, людина, особливості.

Старицкая О. А. Особенности идеи человекоцентризма в сфере ювенального права

В статье сделан анализ сущности и структуры права сквозь призму человекоцентристского подхода. В частности, доказана возможность изменения структуры права, заменив норму правами и свободами человека. Отдельно отмечено, что право неразрывно связано с таким правовым феноменом, как справедливость, которые должны функционировать сбалансировано для нормального существования общества. Также исследованы особенности идеи человекоцентризма в сфере ювенального права, которые следует рассматривать в трех аспектах: идеологическом, нормативном и практическом.

Ключевые слова: человекоцентризм, права, свободы, ребенок, человек, особенности.

Starytska O. The features of human center idea in a sphere of juvenile law

In the article analyzes the essence and structure of law through the prism of a human centered approach. In particular, the possibility of changing the structure of law, replacing the norm with human rights and freedoms, has been proved. It is also emphasized that the right is inextricably linked with such a legal phenomenon as justice, which must operate in a balanced way for the normal existence of society. Also, the study of the peculiarities of the idea of human centeredness in the sphere of juvenile law, which should be considered in three aspects: ideological, normative and practical-applied.

Key words: human center, rights, freedom, child, person, features.